

Hallássérültek a „nagy háborúban” ⁽¹⁾

„Míg ők meghalnak, - te élni tudj érte ez áhítatos csöndességben” (Pohánka Margit)

Bevezető történeti áttekintés

Magyarországon az 1802-ben létrehozott váci Siketnéma Intézet létrehozásával megkezdődött a siketek oktatása és ennek következtében erősödött a hallássérülteknek a társadalom teljes jogú tagjaivá történő törekvése. A siketoktatás kezdeti módszerei jelyelvalapúak voltak. Az 1840-es évek második felének összeírásai kivételével, csak a magyarországi hivatalos statisztika megjelenését követően tudunk számot adni a honi hallássérültekről. A hivatalos statisztika ekkor nem tett különbséget a siket és a nagyothalló között. A Magyar Statisztikai Évkönyv adatai szerint Magyarországon Fiumével és Horvátországgal együtt 1869-ben 11 869 siket férfi, 8830 siket nő, összesen 20 699 siket fő élt. Az 1880. évi népszámláláskor a siket férfiak száma 10 589 főre csökkent, a nőké 9285 főre nőtt, ez összesen 19 874 főt jelent. Az 1890. évi adatok szerint a siket férfiak száma ismét kevesebb lett: 10 310 fő, a siket nők létszáma szintén kisebb: 8714 fő, vagyis 1890-ben összesen 19 024 siket fő élt.

Az iskolázottság nagyobb mérvű terjedése ellenére a siketeket nem tartották teljes értékű embereknek. Magyarországon az 1876. évi XVI. tc. kimondta, hogy a siketnéma, még ha írni és olvasni is tud (!), kizárólag közbiztonsági tehet.

1878-ban, Párizsban rendezték meg első alkalommal a siketek oktatásáról szóló nemzetközi kongresszust, majd rá két évre, 1880-ban Milánóban tartották a következőt. Ezen a kongresszuson *Alexander Graham Bell* vezetésével győztek az orális módszer hívei, azaz a jelyelv helyett a beszédre kell megtanítani a siketeket. Vagyis a siketeknek meg kell tanulniuk szájról olvasni, és le kell mondaniuk a jelyelvről, hiszen csak így lehet őket beolvasztani a halló társadalomba.



Fotó: Fortépan / Budapest Főváros Levéltára. Levéltári jelzet: HU.BFL.XV.19.d.1.07.040

Magyarországon már jóval hamarabb megjelent az orális módszer, melyet német módszernek is hívtak. *Fekete Károly*, a váci Siketnéma Intézet igazgatója 1873-ban vezette be, amelyet a tanárok „rokonszenves támogatásban” részesítettek. Az Izraelita Siketnéma Országos Intézete, *Grünberger Lipót* vezetésével szintén a hangos beszéd tanítását vezette be 1878-tól. Az 1880. évi milánói kongresszus állásfoglalása hatalmas tiltakozást váltott ki, a siket közösségek szervezetekbe tömörültek, így jött létre például 1890-ben a Brit Siketnéma Szövetség. Az angol szervezet a kombinált oktatás, azaz a jelyelv- és beszédtanítás együttes alkalmazása mellett tört pácát, és megszervezte a saját szociális és oktatási viszonyait, de ennek nem volt semmi haszna, mivel kizárólag szociális csoportnak tartották, semmint érdekvédelmi szervezetnek. Magyarországon némi késéssel ugyan, de 1887-ben létrejött az első alapszabállyal rendelkező egyesület, mely az Egyetértés nevet viselte. Első elnöke *Endlich József* (1862-1928), jegyzője pedig *Oros Kálmán* (1864-1901) volt, aki 1892-ben elindította a hallássérültek első újságját: a Siketnéma Közönyt. Az egységes, országos szervezet kialakításának gondolatát szintén *Oros Kálmán* vetette fel. Több egyesület bevonásával 1902-ben kidolgozták az egységes szervezet alapszabályát, amelyet a belügyminiszter 1907-ben hagyott jóvá. Az új egyesület „Cházár András Országos Siketnéma Otthon” nevet viselte. Az Otthon célja a segélyezés, az érdekvédelem és a társadalmi élet biztosítása volt, s tagdíjából, adományokból, különböző rendezvények tagdíjából fedezte szükségleteit.

A „nagy háborúban”

Az I. világháború kitörése a hallássérülteket - mint bármely más csoportot - sem hagyta érintetlenül. Mind az oktatás, mind a hátszágbeli és a katonai élet (!) egyaránt megpróbáltatást jelentett számukra.

Ebben az időszakban, az 1910. évi népszámlálás adatai szerint, Magyarországon 28 110 fő siketnéma élt. Ebből tanköteles korú volt 6125 fő, viszont oktatásban csak 1541 fő részesült (!). Vagyis háromszor több siket nem volt beiskolázva.

Hallássérülteknek a világháborúhoz való viszonyát igen jól szemléltetik a Siketnéma Közönye havonta megjelenő számai. A háború kitörésének hírére a közöny 1914. júliusi száma a következő sorokkal buzdította az olvasókat: „*Siketnéma! Adjatok filléreitekből a háborúba vonult katonák otthon maradt szegény családjának segélyezésére. Hiszen ti éretteket is harcolnak derék katonáink. Tehát nektek is van kötelességetek a haza iránt és a haza védelmezői iránt. Jó tettért jóval fizess! Adakozzatok a haza oltárára! A többi bizátok vitéz katonáinkra.*”

1914 szeptemberében a tanítás ugyanúgy megkezdődött, mint korábban, azzal a különbséggel, hogy kevesebb lett az oktatók száma a hadba vonulás miatt. A Közöny 1914. szeptemberi számában már figyelmeztet arra, hogy néhány intézetet a sebesült katonák számára kórháznak fognak berendezni és a bentlakó növendékek családoknál lesznek elhelyezve.

A hallássérültek háborúval kapcsolatos felemás érzéseit - a fontos eseményekben való részvételről, a kényszerű kimaradásról - igen jól érzékelteti *Klimkovics Emil* írása : „*Látom a jökedvű behívottakkal telt vonatokat, melyek a határ felé viszik őket: mindig eszembe jutnak a siketnémák! Mi, kik itt kényszerülünk maradni és tétlenül nézni az eseményeket, nem lelkesedhetünk a lelkesedőkkel [...] Mindez azért van, mert a katonai szolgálatra alkalmatlanok vagyunk, siketek, némák...! Ez így nem lehet! Nem tudom elviselni a gondolatot, hogy csak azért nem teljesíthetjük mi is a kötelességünket, mert a hallásunk hiányzik, ha egyéb bajunk nincsen is. Én nem úgy vélekedem! Mert a siketember is lehet jó katona, sőt lehet is. Az értelem és az ész nem hiányzik belőlünk sem, a testi épségünk nincs korlátozva, csak éppen a hallás hiányában szenvedünk. És ez tart bennünket vissza attól, hogy a tettek mezejére lépjünk. Úgy érzem, ez igazságtalanság.*”

Az újság szerkesztője, *Borbély Sándor* dicséretesnek tartotta *Klimkovics Emil* hozzáállását a háborúhoz, viszont felhívta a figyelmet arra is, hogy a háborúban veszélyes a hallás hiánya. Harcászati példákát sorol fel, hogy melyek azok a szituációk, melyekben nélkülözhetetlen a hallás. Szerinte a hallássérülteknek azokat a hazafiúi kötelességeket kell teljesíteni, melyet az itthon maradtaktól követel meg a haza .

1914 őszén és telén nyilvánvalóvá vált az is, hogy a hadba vonult tanárok miatt bekövetkezett létszámcsökkentés következtében hol halasztották el az iskolakezdést. 1914 októberében kezdődött a tanítás Aradon, Kolozsváron, Sopronban, Egerben, Kecskeméten. Novembertől járhattak a gyerekek iskolába Temesváron, Körömcébán, Pozsonyban. Jolsván csak januártól mehettek az intézetükbe a tanulók. Teljesen bizonytalan volt, hogy Budapesten az állami, az izraelita intézetbe és az ungvári iskolába mikortól járhattak tanulni a diákok . A Siketnémák Váci Királyi Országos Intézetének értesítője szerint az 1915-1916. tanévben már nyolc pedagógus hiányzott a 22 fős tanári karból. A tájékoztató füzet szerint a katonai szolgálatra bevonult pedagógusok hiánya „felette nehézzé tette az intézeti munkálkodást”. Nemcsak a létszám, hanem a hátszágbeli nehézségek és az időjárás is befolyásolták az iskola működését : „*Nagyobb rendzavarást okozott az 1917. évi eleji szigorú és tartós tél. [...] a nagyban leszállott hőmérséklet fokozottabb mértékben fogyasztotta a fűtő anyagot, úgy hogy febr. 18-án híjával lettünk ennek is. [...] újabb beszerzésről a közlekedési viszonyok és a megcsappant készlethiány miatt gondoskodni nem lehetett*”. A siketintézetek a diákokat a tanítási munkán kívül bevonták a hadi jótékonyági és gyűjtő munkálatokba is. A katonák számára, ahol lehetett, gyűjtöttek szederleveleket, csalánt, vadgesztenyét, szilva és barackmagokat .

A hazafias érzelmeiktől fűtött hangulat hatása alól a hallássérültek sem maradtak ki. A Siketnémák Cházár András Otthona egész vagyonát - 18 500 koronát hadikölcsönbe jegyezte, a Magyar Siketnéma Kór pedig 1000 koronát jegyzett . Országos hír gyanánt terjedt el egy siket varrónő, *Lucsánszky Gabriella* 1000 koronás hadikölcsön jegyzése . A hadikölcsön jegyzését folyamatosan népszerűsítette a Siketnémák Közlönye, 1917. májusi számában a címlapon is kérte az újság olvasóit *Borbély Sándor* főszerkesztő, sőt pozitív példa gyanánt felsorolta a hadikölcsönre pénzt küldő olvasók neveit. Hangsúlyozva ezzel, hogy „*a tanult művelt siketnémák is teljesítették a haza iránt tartozó kötelességeiket*”.

Siketnémák Közlönye folyamatosan adott hírt a bevonult, hadifogságba esett és a háborúban elesett intézeti tanárokról, de - példa gyanánt - számos külszágai esetet is bemutatott a siketek háborúban való katonai alkalmazására. Egy osztrák példát említenek, melyben három nagyothallót - volt siketnéma intézeti tanulók - a sorozáson alkalmasnak találtak .

Ha nem is a harctéren, de a gazdaságban is kiemelt szerep juthatna az érzékszervi fogyatékosoknak, különösen a siketeknek - jelenik meg a Pestí Hírlap hasábjain. A cikk írója, *Szabolovszky István* állami siketnéma intézeti tanár szerint szakavatott irányítás mellett a hallássérültekkel pótolni lehet a hadba vonult épérékű férfiak munkaerejét, és tapasztalatot is szerezhetnek a háború utáni időszakra a mezőgazdaságban, a kertészetben és a szőlészetben .

A háború során érzett „feleslegesség” érzésének csökkentésére a Siketnémák Közlönye számos apró hírt közölt a fronton harcolókról, köztük kiemelve a hallássérülten is besorozott katonákat. Ezek közül *Nemes Antal* a temesvári siketnéma intézet egykori növendéke tábori levelezőlapjában arról tett tanúbizonyságot, hogy egy hallássérült is kivetheti részét a küzdelmekből a harctéren. *Nemes Antal* Galíciában, Kolomeán katonai munkásként is dolgozott a felrobbantott hidak helyreállítási munkálataiban . Egy másik esetről is olvashatunk: a kaposvári siketnéma intézet volt növendékét, *Hajdú Józsefet* 44. gyalogezredhez sorozták be, azonban nem járt gyakorlatra, csak az épület körül vigyázott . Legtöbb esetben a hallássérülteket nem szándékozták besorozni katonának, a Siketnémák Közlönye számos alkalommal felhívta a figyelmet arra, hogy az illető mindig vigye magával az intézeti bizonyítványát, ugyanis a szájról olvasási képesség olyan színben tüntette fel az illetőt, mintha csak szimulálná a siketséget .

Nagy érdeklődést keltett az olvasók körében az angol siket katonákról szóló hír, számos nemzetközi és hazai sajtóorgánumban jelent meg cikk róluk. London közelében felállítottak csak siketekből álló zászlóaljait, körülbelül 1000 fő részvételével. Ezeket egy, a háborúban megsiketült katonatiszt képezte ki. A nevezett katonatiszt jelynyelven parancsot kiválóan teljesítő zászlóaljait képezte ki. A cikkek szerint sáncok építésére és ehhez hasonló munkákra szándékozták őket bevonni .

A hallássérültek hátszágai szerepének további erősítésére felvetődött a pályaválasztás témája is. A háborús időben milyen pályát válasszanak maguknak a siket tanulók? Ezt a kérdést járja körbe a Siketnémák Közlönye egy cikke „A háborúnak tanulsága - Iparossá legyen a siketnéma vagy művészé?” címmel. Az írásban az iparosság mellett tesz ki a voksot : „hogy a siketnéma iparossá legyen, az nemzetgazdasági szempontból igen kívánatos”. Ennek ösztönzésére a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium gazdasági iskolák létrehozását rendelte el a siketnémák intézeteiben. Elsőként Debrecenben nyitotta meg a kapuit azzal a céllal, hogy „okszerűen gazdálkodni tudó kisgazdákat” képezzen ki .

A hallássérültek társadalmi gazdasági szerepének erősítése mellett a háború ideje alatt az oktatás terén igen nagy hátrányt szenvedtek el, ugyanis az összes siket tanárt eltávolították az iskolákból a jelynyelvi oktatásának teljes megszüntetése végett. Úgy vélték, hogy a siket tanárok jelenléte és jelynyelvhaználata rossz (!) hatással van a gyermekekre. Nemcsak az oktatási nehézségek, hanem a kötelező beszállásolás miatt is problémás volt a tanítás. A gyerekeket családoknál szállásolták el, ahol a szállásadókhoz hasonlóan gyakran éheztek, ezért lopásra és koldulásra kényszerültek. 1916-ban Debrecenben, a Siketnéma Intézet a menekülő erdélyiek előtt nyitotta meg kapuit, Kaposváron maga az intézet került veszélybe. Az iskola épületét teljes mértékben katonai kórházzá kívánták alakítani . Temesváron a siketnéma intézetben egy évig nem volt oktatás .

A háborús időszak végén, 1918-ban jelent meg, kényszerű többéves szünet után a Siketnémák Zsebnaptára *Györgyfy Ákos* és *Szentgyörgyi Gusztáv* váci siketnéma intézeti tanárok szerkesztésében. A Zsebnaptár egy fejezete a hallássérülteknek a háborúhoz való viszonyulását taglalja „Társadalmunk, intézeteink és a világháború” címmel. Ebben a következő sorok olvashatók : „*társadalmunk hazafias egyesületei éppúgy, mint az egyesek is becsülettel kivették részüket mindazon kötelességekből, melyeket a haza polgáraitól e nehéz időben megkíván. Egyesületeink szinte vetekedtek abban, hogy vagyoni helyzetükhöz mérten részt vegyenek a hadi kölcsönök jegyzésében. [...] polgári munkának becsületes végzésével is nagy szolgálatot tettek a siketnémák a haza ügyének, [...] sok-sok fegyverfogásra alkalmas férfit váltottak fel a munkában és tették lehetővé azok hadbavonulását. [...] Intézeteink közül több szolgált és szolgál most is hadi érdekeket. [...] Több intézetben pedig tanfolyamok nyíltak meg a háborúban megsiketült, megnémult, vagy beszédhibássá vált katonák rettenetes állapotának javítására*”.

Zárszóként is lehet közölni a hallássérültek háborús társadalmi és gazdasági szerepvállalását tükröző utolsó mondatot : „*Büszke önérzettel s nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk tehát: mi megtettük a kötelességünket!*”



Társadalmunk, intézeteink és a világháború.

Társadalmunk hazafias egyesületei éppúgy, mint az egyesek is becsülettel kivették részüket mindazon kötelességekből, melyeket a haza polgáraitól e nehéz időkben megkíván.

Egyesületeink szinte vetekedtek abban, hogy vagyoni helyzetükhöz mérten részt vegyenek a hadikölcsönök jegyzésében. De nemcsak az egyesületi vagyonokat fektették nagy lelkesedéssel hadikölcsönökbe, hanem tagjikat is eredményesen ösztönözték erre. A Cházár András Országos Siketnéma Otthon egymaga 42000 korona értékű hadikölcsönt jegyzett. Sok ezerre rug az az összeg is, amit a többi egyesületek és az egyesületek tagjai jegyeztek.

De nemcsak hadikölcsönök jegyzésével, hanem a polgári munkának becsületes végzésével is nagy szolgálatot tettek a siketnémák a haza ügyének. Mint katonai szolgálatra alkalmatlanok, az ipar terén sok-sok fegyverforgásra alkalmas férfit váltottak fel a munkában és tették lehetővé azok hadbavonulását.

De nemcsak a férfiak és ifjak, hanem siketnéma társadalmunk nő tagjai is derekasan megállták a helyüket. Ennek igazolására jóleső

— 57 —

büszkeséggel említjük meg, hogy egyik siketnéma sorstársnőnk, névszerint *Lucsánszky Gabriella* klinikai varrónő, a katonai egészségügy terén kifejtett munkássága elismerésül a Vörös Kereszt hadiékítményes bronz díszermét kapta meg.

Többször rendezett jótékony célú gyűjtésekkel szaporítani igyekeztek a háború szerencsétlenei javára létesített különféle alapokat.

A Siketnéma Sport Club pedig az 1917. máj. 6-án tartott nemzetközi football mérkőzésének egész tiszta jövedelmét a magyar Vörös Keresztnek adományozta.

E tények kell, hogy figyelmet keltsenek az illetékes köröknél s a magyar társadalom egész összességénél is akkor, amikor a siketnémák tanítása, nevelése és társadalmi életük fejlesztése érdekében jóakaratu megítélést kérünk a részükre.

Intézeteink közül több szolgált és szolgál most is hadi érdekeket.

Intézeteink tanárainak nagy többsége a háború kitörésekor hadbavonult és igen tekintélyes számban még most is katonai szolgálatot teljesítenek.

Három tanár és egy igazgató hősi halált

halt, számosan hadifogságba estek és igen sokan kitüntetésben részesültek.

Az itthon maradt és a katonai szolgálat alul később felmentett és haza került tanárság megőgyatkozott létszámával is igyekezett a siketnémák oktatását a háború előtti színvonalon megtartani.

Több intézetben pedig tanfolyamok nyitottak meg a háborúban megsebesült, megsebesült, vagy beszédhibássá vált katonák rejtőzetes állapotának a megjavítására.

Büszke önérettel s nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk tehát: mi megittük a kötelességünköt!

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/hallasserultek_a_nagy_haboruban.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/hallasserultek_a_nagy_haboruban.html